

Onarıcı Adalet Sistemi ve Uzlaştırma Kurumu: Uzlaştırma Sürecinde Çocuğun Haklarının Korunması

Ülgen Aslan Düzgün*, Vildan Sevin**

Öz: Onarıcı adalet sisteminin bir uzantısı olan uzlaştırma kurumu, çağdaş hukukta ceza adaleti anlayışına yön veren mekanizmalardan biridir. Cezalandırıcı adaletten onarıcı adalete evrilen ceza sistemleri içinde çocuğun korunması ise ceza adaletinin başlıca amaçlarındandır. Bu çalışmada öncelikle onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu incelenecek, devamında suçun pasif süjeleri olan mağdur ve suçtan zarar gören kavramları tartışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde çocuk hukuku, çocuk haklarının gelişimi ve bu alandaki uluslararası düzenlemeler incelenecektir. Son olarak ise çocukların onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumu içindeki yeri yine çocuğun yüksek yararı kavramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Onarıcı Adalet, Cezalandırıcı Adalet, Uzlaştırma, Alternatif Çözüm Yöntemi, Çocuğun Yüksek Yararı.

---

* Doç. Dr., Polis Akademisi, Trafik Enstitüsü, ulgenaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3266-7788

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ceza Adaleti Anabilim Dalı, vildan_sevin@hotmail.com, ORCID: 0009-0009-2498-8985

Restorative Justice System and the Institution of Reconciliation: Protecting the Rights of the Child in the Reconciliation Process

Ülgen Aslan Düzgün, Vildan Sevin

Abstract: The institution of conciliation, which is an extension of the restorative justice system, is one of the mechanisms that direct the understanding of criminal justice in contemporary law. Protection of the child is one of the main purposes of criminal justice in penal systems that have evolved from punitive justice to restorative justice. In this study, first the restorative justice system and the mediation institution will be examined, and then the concepts of victim and victim, who are the passive subjects of the crime, will be discussed. Finally, the place of the child within the restorative justice system and mediation institution will be evaluated within the framework of the concept of the best interest of the child.

Keywords: Restorative Justice, Retributive Justice, Conciliation, Alternative Solution Method, Best Interest of the Child.

Giriş

Ceza hukukunun doğduğu tarihten bu yana adalet ve cezalandırma kavramları birçok farklı yaklaşımla hayat bulmuştur. Bu yaklaşımlardan bazıları, faille uygulanan yaptırıma odaklı ve çoğu hukuk sisteminde de kabul görmüş olan cezalandırıcı adalet sistemi (*retributive justice*), suçun failinin iyileştirilmesini amaçlayan dağıtıcı adalet sistemi (*distributive justice*) ve nihayet mağdur odaklı onarıcı adalet (*restorative justice*) sistemidir (Ness & Strong, 2015, s.23). Nitekim tarihte en çok kabul görmüş ve yaygınlaşmış olan anlayış cezalandırıcı adalet sistemi olsa da, günümüzde ibre artık onarıcı adalet sistemine dönmüştür. Bu anlayış doğrultusunda, 21. yüzyıl çağdaş ve yenilikçi ceza hukuku sistemlerinde asıl gaye artık faili cezalandırmak değil, faili onarıcı adalet sistemi içinde geri kazanırken mağduru da sistemin bir parçası haline getirmektir. Cezalandırıcı adalet yaklaşımını esas alan hukuk sistemlerinde, faille verilen cezanın suçun tekrarını önleyici veya ıslah edici olup olmadığı dikkate alınmazken, onarıcı adalet sisteminde esas olan failin ıslahı, kişinin topluma geri kazandırılması ve mağduru suçtan kaynaklı mağduriyetinin giderilmesidir.

Mağdur haklarının korunması ve desteklenmesi konusundaki bu tür hassasiyetler 1980’li yıllardan itibaren gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Cezalandırıcı adalet sisteminden onarıcı adalet sistemine geçilen bu süreçte, onarıcı adalet anlayışının bir uzantısı olarak uzlaştırma kurumu da çağdaş ceza hukukundaki yerini almıştır. Onarıcı adalet sisteminin önemli araçlarından birisi olan uzlaştırmanın Türk Hukukuna girişi ise 2005 yılında olmuştur. Uzlaştırma kurumu, mağdur ve suçtan zarar görenin yargılama sürecine aktif katılımını sağlamakla birlikte, yargılama sürecinin hızlandırılması bakımından mağduriyetin tazmininde de önemli rol oynamaktadır.

Çağdaş hukuktaki tüm bu gelişmeler ile fail-mağdur yararı gözetilirken toplumun hassas ve kırılabilir halkası olan çocuğun yüksek yararı da göz ardı edilmemelidir. Mağdur ve failin karşı karşıya getirildiği uzlaştırma sürecinde fail ya da mağdur kimliğine bakılmaksızın çocuğun maddi ve manevi korunumu her türlü yararın üstünde tutulmalıdır. Bu çalışmada onarıcı adalet sistemi ve uzlaştırma kurumuna genel bir bakış ve değerlendirmede bulunulduktan sonra, uzlaştırma kurumu içinde fail-mağdur karşılaşması ve bu süreçte çocuğun yüksek yararının korunması tartışılacaktır.

Onarıcı Adalet ve Uzlaştırmaya Genel Bir Bakış

1980’li yıllarda dünya genelinde mağdur hakları, mağduru ceza yargılamasına katılımı ve failin topluma geri kazandırılması kavramları tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine birçok devlet yüzünü onarıcı adalet sistemine dönmüştür. Bozulan kamu düzeninin eski haline getirilmesinde tarafların ih-

tiyaçlarının gözetildiği bir yaklaşım (*United Nations Office on Drugs and Crime*, 2006, s.5) olarak tanımlanabilecek onarıcı adalet sistemi Türk Ceza Sistemine ise 2000'lerin başlarında girmiştir.

Onarıcı adalet; fail ve mağdurun adli ve idari kolluk vb. yardımcıları nezaretinde ve tamamen gönüllülük esasına dayalı biçimde karşı karşıya gelip, failin sebebiyet verdiği zarara ve mağdurun bundan kaynaklı mağduriyetinin giderimine yönelik çözüm yolları aranması ilkesine dayanmaktadır (Mercan, 1999, s.106). Burada asıl odak konusu mağdurun mağduriyeti ve failin ıslahıdır. Nitekim Amerika, Kanada, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya'da yapılmış araştırmalar fail ve mağdurun onarıcı adalet anlayışı bağlamında karşı karşıya getirilmesinin, yine failin ıslahı ve işlenen suç bakımından tekrerrün engellenmesinde büyük etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır (Mercan, 1999, s.117).

Tekerrürün engellenmesinde yani suçun önlenmesinde bir diğer etken de utanç duygusudur. Faili işlediği suç ve sonuçları ile yüzleştirirken, failde gerçekleşmesi beklenen utanç duygusu doğru bir onarıcı adalet yaklaşımı ile olumlu sonuçlar verebilmektedir. Bu noktada utanç kavramı damgalayıcı ve bütünleştirici utanç olarak ikiye ayrılabilirken suçu önlemede olumlu etkiyi bütünleştirici utancın sağladığı düşünülmektedir. Damgalayıcı utancın sosyolojik olarak toplumda kopmalara sebebiyet verdiği düşünülürken, bütünleştirici utanç mağdur ve fail arasında zarar görmüş bağı kuvvetlendirmektedir. Damgalayıcı utanç faili ıslah etmekten uzak olup suçun tekrerrürünü artırırken, bütünleyici utanç onarıcı adalete ve fail-mağdur uzlaştırmasına hizmet etmektedir (Braithwaite, 2006, s.100 vd., Değirmenci, 2021, s.66).

Onarıcı adaletin üç temel varsayım neticesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu varsayımlardan ilki; suçun ilişkilerin ihlali sonucunda oluşması ve kişiye karşı işlenmesidir. İkinci varsayım; suçun neden olduğu ihlalin çeşitli yükümlülükler getirmesidir. Üçüncü varsayım ise, doğan yükümlülüklerden en önemlisinin, yanlış düzeltmek olduğudur (Değirmenci, 2020, s.54)

Onarıcı adalet sisteminde suç yalnızca devlete karşı işlenen suçlar çerçevesinde ele alınmaz. Suç mağduru, toplumu ve dahi faili etkileyen hukuka aykırı bir fiil olarak tanımlanır (Çetintürk, 2017, s.48). Bu kapsamda uyuşmazlık sadece fail ve devlet arasında değildir. Ancak suçun asıl mağdurunun da sürece dâhil edilmesi gerektiği açıktır. Zira onarıcı adalet ihlal edilen kurula ve failin cezalandırılmasına odaklanmak yerine odağın zarar gören kişiye çevirmekte ve ortaya çıkan mağduriyetin giderilmesine yoğunlaşmaktadır (Güngör, 2019, s.194). Birleşmiş Milletler Onarıcı Adalet Çalışma Grubu (*United Nations Working Party on Restorative Justice*) da onarıcı adalet kavramını; tarafları, suçun ortaya çıkardığı sonuçları ve suçun geleceğe yönelik etkilerini nasıl telafi edecekleri konusunda çözüme ulaşmak için bir araya getiren bir süreç olarak tanımlamıştır.

Onarıcı adalet sisteminin temel ilke ve amaçlarına değinilen bir başka metin ise Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 13 Nisan 2000 tarihli kararındır. İlgili karara göre onarıcı adaletin temel ilkelerinden ilki suçun önce mağ-

dura, ikinci planda devlete karşı işlendiğinin kabulüdür. Yine söz konusu karar kapsamında mağdur-fail ilişkisinin onarılmasında temel unsur failin mağdurun zararını tazmin etmesidir. Fail bu tazmini bir miktar para veya toplum hizmeti yerine getirmek suretiyle gerçekleştirebilmektedir. Mağdur vicdanı kanaatini belirleme noktasında baskı hissetmemeli, faili ile uzlaşma konusunda baskı görmemelidir. Sistemden beklenen faydanın sağlanabilmesi için mağdurun psikolojik olarak sürece hazır olması beklenmeli ve faile de ıslah olması için imkân tanınmalıdır.

Uzlaştırma kurumu ise onarıcı adalet sisteminin bir mekanizması olarak 21. yüzyılda ceza sistemleri içinde yerini almış alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Bu kurumun Türk Ceza Sistemine dâhil oluşu 2005 yılındaki yasal düzenlemeler ile olmuştur. Söz konusu yöntemin Türk Ceza Sistemine entegrasyonu ise ilk olarak 2005 yılında Türk Ceza Kanunu¹ (TCK), Ceza Muhakemesi Kanunu² (CMK) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa³ (ÇKK) yapılan revizelerle gerçekleşmiştir. Uzlaştırma bir ceza muhakemesi kurumu olup, klasik ceza adaleti anlayışına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Yerleşik anlayış olan cezalandırıcı adalet anlayışının aksine onarıcı adalet, hem faili hem mağduru hedef alarak her iki tarafın da mağduriyetini giderme, suçun failini ıslah etme, fail ve mağduru ortak bir zeminde buluşturup toplumsal refahı sağlamayı amaçlamaktadır (Arslan, 2006, s.98). Uzlaştırma sonrası elde edilen fayda fail tarafından suçtan zarar görenin mağduriyetinin giderilmesidir. Bu kurum aynı zamanda faili ıslah ederek toplumsal barışın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır.

Onarıcı Adalet Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Onarıcı adalet sistemi her ne kadar 20. yüzyılın sonlarına doğru kendini göstermeye başlamış olsa da aslında çok daha eski ve köklü bir kurumdur. Nitekim insanlık tarihinin başından bu yana uyuşmazlıklar temelde hep anlaşma, uzlaşma ve mağdurun zararını telafi etme yollarıyla çözülmüştür. Ancak zamanla farklılaşan ve evrilen ceza adalet sistemleri içinde eriyen onarıcı adalet anlayışının son yıllarda tekrar gün yüzüne çıkması bu sistemin ilk kez keşfi olmayıp, yeniden farklı yöntemler ile ortaya çıkmasıdır (Baytaç, 2013, s.119-120). Antik dönemden Mısır'a ve İslam devletlerine kadar çoğu kültür ve medeniyette uygulama alanı bulmuş olan onarıcı adalet sistemi Konfüçyüsçülük, Budizm, Taoizm felsefelerinde ve Anglo-Sakson hukuk sisteminde de varlık göstermiştir (Baytaç, 2013, s.120-121). Ancak tarihsel süreçte mağdur önceliği anlayışı, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı gibi ilkeler sebebiyle arka planda bırakılması her iki süjenin korunması hususundaki dengeyi bozmuştur (Wemmers, 1996, s.216).

Bu adalet anlayışının modern çağda tekrar ortaya çıkışı 1970'li yıllarda

¹ RG, 26.09.2004, Sayı 5237.

² RG, 04.12.2004, Sayı 5271.

³ RG, 03.07.2005, Sayı 5395.

ABD’de olmuştur. Avrupa’daki uygulamaların ilk örneklerine ise 1981’de Norveç, 1983’de Finlandiya ve 1985 yılında Avusturya’da rastlanmış, nihayetinde 1980’lerin sonunda İtalya, Almanya, İspanya ve Portekiz’de de ergin olmayan failer bakımından mağdur-fail arabuluculuk yöntemine başvurulmaya başlanmıştır (Tokdemir, 2017, s.85). Sonraki tarihsel süreçte Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi birçok otorite de onarıcı adalet anlayışını benimsemeye başlamıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Cezai Konularda Arabuluculuk Hakkında Tavsiye Kararı, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) tarafından kurulan Arabuluculuk Çalışma Grubu (CEPEJ-GT-MED) bunlara birer örnektir (Baytemir Kontacı, 2021, s.1714).

Onarıcı adaletin devletlerin hukuk sistemlerindeki görünümleri mağdur-fail arabuluculuğu, aile grup konferansları, topluluk grup konferansları, cezalandırıcı halka ve topluluk panelleridir (Tokdemir, 2017, s.95). Bu anlayış uluslararası hukuktan sonra Türk Ceza Hukukuna da tesir etmiştir. Söz konusu anlayış doğrultusunda mağdur-fail uzlaşması, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, seri muhakeme usulü ve basit yargılama usulleri de Türk Hukuk sistemindeki yerini almıştır (Baytemir Kontacı, 2021, s.1715).

Cezalandırıcı Adalet - Onarıcı Adalet Karşılaştırması

Ceza adaleti yaklaşımlarında esas unsurlar genellikle suçu meydana getiren fiil, ceza, fail, mağdur ve devlettir. Benimsenen ceza adaleti anlayışına göre unsurlar ve bu unsurların sistem içindeki öncelikleri değişmektedir. Hukuk sistemlerinde yaygın olarak kabul görmüş ceza adaleti anlayışlarından biri olan cezalandırıcı adalet sisteminde suç, fail, ceza ve devlet ön planda iken bir diğer yaklaşım olan onarıcı adalet sisteminde öncelik fail, mağdur ve mağduriyetin tazminidir.

Cezalandırıcı adalet sisteminde suç devlet tarafından oluşturulan hukuk düzeyine karşı işlenmiş olup, ceza ve şiddet tekeli de sadece devlete aittir (Tokdemir, 2017, s.100). Bu sistemde suç devlete karşı işlenmiş kabul edilir. Başka bir deyişle mağdur pozisyonunda devlet vardır. Ceza yargılamasında taraflar yine fail ve devlettir. Fail kanunlara aykırı olarak işlediği suç karşılığında cezalandırılır ve cezalandırmanın failin tekrar suç işlememesi konusunda caydırıcılığı olduğuna inanılır. Mağdur ve/veya suçtan zarar görenin yargılama sürecine aktif katılımı sağlanamamaktadır. Mağdurun suçtan kaynaklı mağduriyetinin tazmini ve duygusal tatmini ise geri planda kalmaktadır.

Diğer bir yaklaşım olan onarıcı adalet sisteminde ise suç mağdura ve topluma karşı işlenmektedir. Ceza adaleti sisteminin merkezinde mağdur ve fail vardır. Suç işleyen faili cezalandırmanın caydırıcılık etkisi olmadığı ve faili topluma geri kazandırmada başarısız olduğu düşünülmektedir. Onarıcı adalet sisteminde esas nokta failin ıslahı ve mağdurun mağduriyetinin giderilmesidir.

Alternatif Bir Çözüm Yöntemi Olarak Uzlaştırma Kurumu

Onarıcı adalet yaklaşımı doğrultusunda ortaya çıkmış bir mekanizma olan uzlaştırma kurumu 5271 sayılı CMK'nin 253, 254 ve 255. maddelerinde düzenlenmiştir. Uzlaştırma yönteminin genel kapsamı, usulü ve ilkeleri ise Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği⁴ (CMUY)'nde düzenlenmiştir. Söz konusu Yönetmeliğin 4. maddesinde⁵ uzlaştırma kavramı, “uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle şüpheli veya sanık ile mağdur, suçtan zarar gören veya kanuni temsilcisinin, Kanun ve bu Yönetmelikteki usul ve esaslara uygun olarak uzlaştırmacı tarafından anlaşılmaları suretiyle uyuşmazlığın giderilmesi” olarak tanımlanmıştır. İlgili yönetmeliğin 5. maddesinde ise uzlaştırma yönteminin temel ilkeleri yer almaktadır.

Uzlaştırma kurumuna Yargıtay kararlarında da değinilmiş olup, Yargıtay Ceza Genel Kurulu ilgili kavramı, “uyuşmazlığın yargı dışı yolla ve fakat adli makamlar denetiminde çözümlenmesini amaçlayan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi” olarak tanımlamıştır. Yargıtay'a göre uzlaştırma kanunda düzenlenmiş birtakım suçlar bakımından; “fail ve mağdurun suçtan doğan zararın giderilmesi konusunda anlaşmalarına bağlı olarak, devletin de ceza soruşturması veya kovuşturmasından vazgeçmesi ve suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzenin barış yoluyla yeniden tesisini sağlayıcı nitelikte bir hukuksal kurumdur” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T.,22.10.2019, E., 2018/278, K. 2019/619. Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).

Uzlaştırmının bir diğer tanımı ise Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin “Cezai Konularda Onarıcı Adalet Hakkında Tavsiye Kararı”nda yapılmış, ilgili kararda kavram “suçtan zarar görenlerin ve bu zarardan sorumlu olanların, özgürce rıza göstermeleri halinde, suçtan kaynaklanan sorunların eğitilmiş ve tarafsız bir üçüncü tarafın yardımıyla çözümüne aktif olarak katılmalarını sağlayan herhangi bir süreç” olarak tanımlanmıştır (Council of Europe Committee of Ministers, 2018).

Uyuşmazlık çözümlerine alternatif bir yol olarak kabul edilen uzlaştırma, yargı sisteminin yükünü hafifletmekle birlikte, mağdur ile faili orta zeminde buluşturarak husumetin giderilmesi noktasında faydalı bir yöntemdir. Uzlaştırma kurumunun ülkemiz hukuk sistemine dâhil edilmesi ise 1 Haziran 2005'te 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) yürürlüğe girişi ile olmuştur.

Daha önce değinildiği üzere uzlaştırmının temel ilkeleri ve esasları Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nde (CMUY) düzenlenmiştir. İlgili Yönetmeliğe göre uzlaştırma ancak şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin özgür iradeleri ile kabul etmeleri hâlinde gerçekleştirilebilir. Taraflar anlaşma yapılabildiği kadar kabul iradelerinden dönebilirler. Uzlaştırma süreci tarafların

⁴ RG. 05.08.2017, Sayı: 30145, Çalışmanın devamında CMUY olarak adlandırılacaktır.

⁵ bkz: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=23823&mevzuatTur=KurulmeVekurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>

temel hak ve hürriyetleri korunarak ve menfaatleri gözetilerek yürütülür. Yargıtay da bu görüşte olup, uzlaştırma kurumunda ulaşılmaya çalışılan asıl faydanın mağdurun haklarının korunması hususu olduğunu kararlarına yansıtılmaktadır (Yargıtay 17. Ceza Dairesi, T. 27.11.2017, E. 2017/5072, K.2017/14611, Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).

Yine ilgili kanuna göre uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için öncelikle mağdur ya da suçtan zarar görenin gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olması gerekir. Birden çok fail veya şüpheli bulunması durumunda iştirak söz konusu olsun olmasın uzlaştırma hükümleri her biri için ayrı ayrı değerlendirilir. Uzlaştırmadan ise ancak uzlaştırma teklifini kabul eden kişi yararlanır. Birden fazla mağdur veya suçtan zarar görenin olması durumunda ise uzlaştırma yoluna ancak söz konusu kişilerden her birinin kabulü ile gidilir (CMK m.253).

Uzlaştırma bir dava şartı olup, ancak belli katalog suçlarda başvurulabilir bir yoldur. Uzlaştırmaya başvurulabilecek suçlar CMK m. 253'te düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre uzlaştırma yoluna gidilebilecek suçlar; *“soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar ve şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın; kasten yaralama, taksirle yaralama, tehdit, konut dokunulmazlığının ihlali, iş ve çalışma hürriyetinin ihlali, hırsızlık, güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık, suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi, çocuğun kaçırılması ve alıkonulması, ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması”* suçlarıdır.

İlgili kanunda düzenlenen soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete tabi suçlar hariç, diğer belli suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidilebilmesi içinse doğrudan kanunda hüküm bulunması koşulu aranmaktadır. Ancak soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olsa dahi, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilememektedir. Ayrıca vaka bir şiddet vakası ise 6284 sayılı kanun kapsamında olmadığından emin olunması gerekmektedir. Nitekim 6284 sayılı Kanun ve Kanunun dayandığı uluslararası yükümlülükler fail ile mağdur arasında arabuluculuk faaliyetleri yapılmasını yasaklar. Nitekim şüpheli yahut sanık bakımından uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmesi halinde de yine uzlaştırma hükümleri uygulanamamaktadır (Resmi Gazete, 2017.08.05, m.8). Bu konuda BM “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)⁶”nin 45. maddesine göre de alternatif çözüm yolları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet başvurularında zorunlu olmayacak, bu kapsamda kişilerin yeniden mağdur edilmeleri önlenecek şekilde iş ve işlemleri yürütülecek ve bu yolla adalete erişime engel olacak biçimde hizmet modeli geliştirilmeyecektir (CEDAW, Genel Tavsiye Kararı, No. 35, Madde 45).

Tüm bu fonksiyonları ile birlikte mağdur-fail uzlaştırması sonucunda failin olası mahkumiyetinin ve adli sicil kaydının kirlenmesinin önüne geçilir. Yargıla-

⁶ 1979 yılında onaylanıp 1981 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*.

ma süreci hızlanır ve aynı zamanda mağdurun maddi-manevi zararı tazmin edilir. Sosyal boyutta ise toplumsal barış, huzur ve güven ortamı sağlanır (Balo, 2009, s.332).

Suçun Pasif Süjeleri Olarak Suç Mağduru ve Suçtan Zarar Gören

Ceza hukukunda suçun oluşması için gerekli objektif unsurlar yani maddi unsurlar fiil, netice, nedensellik bağı, fail, suçun konusu, mağdur ve suçun nitelikli halleridir. Onarıcı adalet ve uzlaştırma kapsamında kritik unsurlar ise mağdur, suçtan zarar gören ve faildir. Bu nedenle önce sıklıkla karıştırılan mağdur ve suçtan zarar gören kavramları açıklanacak, daha sonra mağdur haklarının tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

Suç Mağduru ve Suçtan Zarar Gören Kavramları

Mağdur ve fail ceza yargılamasının esas unsurlarıdır. Ancak yakın geçmişin yerleşik ve yaygın ceza adaleti anlayışı olan cezalandırıcı adalet sistemi içinde mağdur çoğunlukla gözardı edilmiştir. Günümüz popüler ceza adaleti anlayışı olan onarıcı adalet sisteminde ise mağdur ve suçtan zarar gören yeniden ilgi odağı olmuş, ceza adaleti sistemleri günden güne mağdur odaklı yaklaşımları benimsemeye başlamıştır (Güngör, 2019, s.202). Suçun aktif ve pasif süjeleri olan fail ve mağdur ceza yargılaması sürecinde karşı karşıya getirilmiş, birtakım onarıcı adalet modelleri ile uzlaştırılmaya çalışılmıştır.

Mağdur

Mağdur suçun pasif süjesi olup, zarar gören şahıs, suç mağdurudur (Soyaslan, 2022, s.208). Pasif süje dediğimiz mağdur ancak kişi (insan) olabilir. Eşyalar, hayvanlar ve ölümler pasif süje olarak kabul edilmemektedir (Soyaslan, 2022, s.209). “*İnsan dışında ve hukuken ‘şey’ olarak tanımlanan unsurlar ise sadece hukuki işlem, fiil ya da ilişkilerin unsuru olabilmektedir*” (Toroslu, 1970, s.175). “*Yine insan kavramı dışında kalan aile, devlet, tüzel kişi, kişi toplulukları, devletler topluluğu gibi kurum ve organlar ‘suçtan zarar gören olarak kabul edilebilecek olsa da suçun mağduru olarak kabul edilemeyeceklerdir*” (Özgenç, 2022, s.107-108). Ancak mağdurun hukuksal varlığı olan bir kurum da olabileceği yönünde aksi görüşler de mevcuttur. “*Örneğin devlet güvenliğine ve adliyeye karşı işlenen suçlarda devlet suçun pasif süjesi başka bir deyişle mağdurudur*” (Özgenç, 2022, s.108). Doktrinde bazı görüşler suçun pasif süjesi kavramını daraltarak kavramı sadece suçtan doğrudan zarar görenlere indirgemeye çalışmıştır. Ancak bu görüş suçun mağduru ile maddi konusunun karıştırılmasına yol açabilmektedir (Toroslu, 2011, s.106). Ancak bizim de katıldığımız görüş göre, “*suç mağduru kısaca, suçla korunmak istenen hukuki yararın sahibi olan gerçek kişi olarak tanımlanabilecektir*” (Özgenç, 2022, s.213).

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi tarafından 25 Ekim 2012 tarihinde çıkarılan 2012/29/EU Sayılı Direktifin 2’inci maddesinde ise mağdur kav-

ramı “bir suçtan kaynaklı olarak ve doğrudan fiziksel, psikolojik veya ekonomik bakımdan zarar gören gerçek kişi” şeklinde tanımlanmıştır⁷. Yine Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği’nde mağdur, “suç nedeniyle fiziksel, zihinsel, ruhsal veya ekonomik olarak doğrudan zarar gören kişiyi ifade eder” şeklinde düzenleme bulunmaktadır⁸.

Suçtan Zarar Gören

Suçtan zarar gören ile suç mağduru kavramları literatürde sıkça karıştırılmaktadır. Kavramsal sınırlarını çizmede sıkıntılar yaşanan suçtan zarar gören kavramı nihayetinde mağdur kavramından çok daha kapsamlıdır (Artuk, Gökçen, & Yenedünya, 2013, s.283). Mağdur gibi suçtan zarar gören de ancak gerçek kişi olabilir. Bu bağlamda tüzel kişiler de suçtan zarar gören olarak kabul edilebilmektedir. Ceza yargılamasında mağdurun yanında suçtan zarar görenin de sürece aktif katılım hakkı bulunmaktadır. Suçtan zarar gören kovuşturma evresinde sürece katılan sıfatıyla dâhil olabilmektedir (Ünver & Hakeri, 2015, s.307). Suçun mağduru ile suçtan zarar gören çoğunlukla aynı kişidir (Katoğlu, 2012, s.662). Ancak bu durum her somut olay için geçerli değildir.

Suçtan zarar gören kavramını “tazmin edilebilir bir zarara uğrayan, dolayısıyla iade ve tazmini isteme hakkına sahip olan ve ceza davasına katılabilen kişi” şeklinde tanımlayan yazarlar da vardır (Toroslu & Feyzioglu, 2013, s.109). Nitekim suçtan zarar görenin de mağdur gibi yargılama sürecine katılabileceği CMK madde 237/1’de; “Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilmeye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabirler” şeklinde açıkça düzenlenmiştir.

Mağdur Haklarının Tarihsel Gelişimi

İlk Çağ’da mağdur yani kendisine karşı suç işlenen kişi aynı zamanda suç karşılıklı verme, ölç alma ve cezalandırma hakkına da sahip olan kişi olarak kabul edilmiştir. Ancak cezalandırma yetkisinin mağdura bırakılması eşit olanlar arasında daha büyük çatışmalara sebebiyet vermiştir. İlerleyen süreçte örgütlü toplum yapısı dediğimiz devlet yapılanmalarına geçilmesiyle birlikte mağdur ve fail arasındaki bu süreç, kademeli olarak fail ve devlet arasına kaymıştır. İşlenen suç karşılığında cezalandırma yetkisi de devletin tekeline girmeye başlamıştır. Bu gelişmelerse “hangi fiillerin ve davranışların suç doğuracağını belirleme, düzenlenen hukuk kurallarına aykırılığın ve ihlallerin sonucu başvurulacak yaptırımları belirleme, faili cezalandırma ve cezanın infazını yürütme yetkilerinin devlete ait olması anlamına gelen ceza hukukunun kamusalılığı ilkesinin ceza hukukuna ege-men olması” ile sonuçlanmıştır (Karakaş Doğan, 2013, s.1009).

⁷ Detaylı bilgi için bkz: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>.

⁸ Bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210430-1.htm>

Orta Çağ'a gelindiğinde ise artık cezalandırma ve yargılama devlet ile fail arasında yürütülen bir süreç haline gelmiştir. Nihayetinde suç, devlete ve siyasal iktidara yönelik işlenmiş bir norm ihlali olarak görülmeye başlanmıştır (Dönmezer, 1977, s.141; Özbek, 1999). Bu süreçte yargılama ve cezalandırma hakkı devlette ya da iktidar sahibi olan kralda olmuş, işlenen suç devletin menfaatlerine karşı bir saldırı olarak değerlendirilmiştir (Özbek, 1999, s.42-43).

Yine tek tanrılı dinlerin devlet yönetiminde ve siyasi alanda baskın oldukları Orta Çağ döneminde, ceza hukuku daha da sertleşmiş, failin cezalandırılması hususu ön plana çıkarken mağdur ve mağdur hakları geri planda kalmıştır (Karakaş Doğan, 2013, s.1009). Yakın geçmişe kadar, ağır şekillerde cezalandırılan failin ıslahı, topluma geri kazandırılması ve faile güvenceler sağlanması çabaları sebebiyle unutulmuş mağdur, günümüzde onarıcı adalet anlayışı ile birlikte yeniden ilgi odağı olmuştur.

Çocuk Hakları, Uzlaştırma ve Çocuğun Yüksek Yararı Kavramı

Onarıcı adaletin yansımalarından biri olan uzlaştırma kurumu 20. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan çocuk adalet sisteminin de bir parçası olmuştur. Çocuğun topluma kazandırılmasının asıl amaç olduğu çocuk adalet sisteminde, alternatif çözüm yöntemlerinin benimsenmesi de bu anlayışın doğal bir sonucu olarak görülmektedir (Baytemir Kontacı, 2021, s.1712-1713). Ceza adaleti sistemlerinin yanında yeni bir sistem olarak çocuk adalet sistemine duyulan ihtiyaç ise “çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimleri ile duygusal ve eğitimsel ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı” olmasına dayanır (UNCRC, 2007). Bu bağlamda mağdur veya fail olarak ceza sistemi içine giren çocukların, yetişkinlere kıyasla daha fazla zarar görebilecekleri de göz önüne alınarak geleneksel ceza adaleti uygulamalarına alternatif yaklaşımlar aranmıştır. Nitekim birçok ülkede onarıcı adalet programları önce çocuklar, ilerleyen süreçte ise yetişkinler bakımından uygulanmaya başlanmıştır (Akçay, 2011, s.138).

Toplumun en korunmasız parçası olan çocuklar bakımından yapıcı alternatif yollar denenmesi gerektiğine dair birçok uluslararası karar ve sözleşme de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”⁹ ve “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”¹⁰dir. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi¹¹ madde 13 ve Çocuk

⁹ bkz: <https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-childrens-rights/1680a40f72>

¹⁰ bkz: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

¹¹ bkz: Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, madde 13: “Uyuşmazlıkları önlemek veya çözmek ya da adli bir merci önünde çocukları ilgilendiren davaları önlemek için, taraflar, uzlaştırma ve diğer uyuşmazlık çözüm usullerine

Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi¹² madde 40 hükümleri taraf devletlere çocuklar bakımından alternatif uyumsuzluk yollarına ve uzlaştırma kurumuna başvurulmasını tavsiye etmektedir.

Çocuk Hukuku ve Çocuğun Hakları

Çekirdek ailenin ve dolayısıyla toplumun en temel unsuru olan çocuk aynı zamanda çağdaş toplumların da bir numaralı önceliğidir. Zira sosyo-kültürel açıdan zengin ve fiziksel ve ruhsal bakımdan sağlıklı yetiştirilmiş bir çocuk, refah seviyesi yüksek toplumların en büyük yatırımdır. Nitekim çocuk bu vb. birçok farklı sebeple tarihsel süreçte hukukun da konusu olmuştur (İnan, 1968, s.3, Serozan, 2005, s.2). Bu sosyolojik sebebe dayalı olarak ortaya çıkan ve yeni bir hukuk dalı olan çocuk hukuku ise genel itibarıyla çocuk haklarını incelemekte ve bu hakların hem bölgesel hem de evrensel bağlamda korunmasını amaçlamaktadır (Akyüz, 2021, s.4).

Çocuk hukuku kavramı genel ve kapsayıcı temel hukuk normların yanında özel olarak ergin olmayan ve korumaya muhtaç çocuğa odaklanmaktadır (Gözübüyük, 2008, s.5). Çocuk belirli bir yaşa kadar, başka bir deyişle ayırt etme gücüne sahip ergin bireyler olana dek veli yahut vasinin korumasına muhtaçtır. Geleneksel toplumlarda ve çoğu kültürde çocuğa ilk eğitimini veren, çocuğun fiziki ve psikolojik gelişimini destekleyen faktör de her zaman aile olmuştur. Nitekim genel bir yaklaşım olarak ana-babanın üstlendiği bu görev, ilerleyen süreçte hukuk düzeni tarafından da veli ve vasilere bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir (Akyüz, 2021, s.4.)

Ebeveynlerin çocuğa karşı sorumluluklarını düzenleyen çocuk hukuku diğer bir yandan devlet, toplum ve çocuk ilişkisine de kurallar getirmektedir. Sosyal ve insan haklarına saygılı devlet ilkeleri gereği çağdaş toplumlarda devlet, çocuğa karşı olan pozitif ve negatif yükümlülüklerini yerine getirmekle mükelleftir¹³. Devletin yaklaşımı bu yükümlülükleri doğrultusunda çocuğun temel hak ve öz-

---

başvurulmasını ve taraflarca kararlaştırılan uygun durumlarda, bir anlaşmaya varmak için bu gibi usullerin kullanılmasını teşvik ederler”.

¹² bkz: Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, madde 40: “*Taraf devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu eldir olduğu hususları göz önünde bulundurarak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler”.*

¹³ bkz: 1981 Anayasası, madde 5: “*Devletin temel amaç ve görevleri: Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır”.*

gürlüklerini korumak ve ihlal etmemek olmalıdır. Hukuk düzeni aile ve topluma karşı çocuğu korurken, devletin bu noktadaki negatif yükümlülükleri de dikkate alınmalıdır. Genel itibariyle çocuk hukuku emredici ve şekilci hukuk kuralları yoluyla ergin olmayı korumalı ve her koşulda çocuğun şefaatinin öncelidir.

Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi

Toplumun ve sosyal yaşamın önemli bir parçası olan çocuk, insanlık tarihi boyunca birçok tartışmaya konu olmuştur. Çocuğun toplum içindeki yeri, çocuğa atfedilen değer ve çocuğun sahip olduğu haklar da yine toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel koşullara bağlı olarak değişmiştir. İlk uygarlıklarda ve gelişmemiş toplumlarda çocuk aileye sağladığı sosyo-ekonomik katkı oranında kabul görmüştür (Akyüz, 2021, s.21). Avcı-toplayıcı kavimlerden feodal beyliklere kadar birçok topluluk çocuğa sağladığı insan gücü ve ekonomik değer doğrultusunda değer biçmiştir. Toplumun sosyal örgütlenme biçimi, yönetim şekli ve dini inancına kadar birçok etken çocuğun toplum içindeki yeri noktasında belirleyici olmuştur. Örneğin Antik Yunan, Roma ve Helenistik toplumların ilk dönemlerinde çocuk hakları kavramı yok denilecek kadar azdır. Ailenin reisi olarak kabul edilen baba (*pater familias*) aile ve çocuk üzerinde mutlak hakimiyet sahibidir. Bu toplumlarda çocuk tamamen babanın mülkiyetindedir. Babaya ait olan çocuğun bir birey olarak ayrı bir kişiliği, mal varlığı yahut kişilik hakları söz konusu değildir. Aile adına tasarruf yetkisine sahip babanın çocuk üzerinde cezalandırma, öldürme, satma, kiralama gibi hakları da mevcuttur (Karadeniz, 1974, s.69 vd.). Tüm bunların aksine Türk topluluklarında durum farklı olup, yazılı olmayan adet ve töreler bağlamında çocuğun korunmasına ve haklarının güvence altına alınmasına önem verilmiştir (Mandaloğlu, 2013, s.133). Erkek çocukla birlikte kız çocuğuna da koruma sağlanmış, ana-baba ve çocuk arasında karşılıklı sorumluluklar düzenlenmiştir.

Tarihsel süreçte devlet örgütlenmelerinin güçlenmesi, toplum dinamiklerinin değişmesi vb. birçok değişkenle birlikte ailenin yapısı ve çocuğun ailedeki konumu da değişmeye başlamıştır. Devlet yapılanmasının bir otorite olarak güçlenmesiyle birlikte devletin sosyal yaşam ve aile üzerindeki kontrolü artmıştır. Ana-baba ve çocuk arasında karşılıklı yükümlülükler düzenleyen devlet, aile reisinin çocuklar üzerindeki mutlak yetkisini sınırlamıştır (Kaser, 1971, s.343). Dünyadaki güç dengelerinin değişmesi sonucu yaşanan büyük savaşlar ve bu savaşlar doğrultusunda gerçekleşen insan hakları ihlalleri ise çocuğun korunması ve bu hususta uluslararası düzenlemeler yapılması ihtiyacını zaruri hale getirmiştir. Modern hukukta çocuk haklarının durumu ve gerçekleştirilen yasal düzenlemelere ise çalışmanın devamında değinilecektir.

Çocuk Haklarının Dayandığı Uluslararası Düzenlemeler

Değişen dünya düzeni ve ardı ardına yaşanan şiddetli savaşlar insan hakları alanında birtakım düzenlemeleri de zorunlu hale getirmiştir. Irk, dil, din ve yaş ayırmaksızın yapılan bu düzenlemeler genel bağlamda kapsayıcı nitelikte

tasarlanmıştır. Söz konusu düzenlemelerden ilki 1948 yılında yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir¹⁴. Beyanname'ye göre tüm insanlar din, dil ve ırk farketmeksizin bildirmede belirlenen temel haklara sahiptir ve belirtilen özelliklerinden kaynaklı ayrımcılığa uğramayacaktır¹⁵. İnsan hakları bağlamında düzenlenmiş önemli diğer belgeler ise Birleşmiş Milletler tarafından 1966 yılında hazırlanmış Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi¹⁶ ve 1976 yılında düzenlenen BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'dir¹⁷. BM tarafından ortaya çıkarılmış bu iki sözleşme insan hakları bağlamında düzenlenmiş olup, içeriklerinde çocuğa dair hükümler de bulunmaktadır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi madde 10 ve 13 ile BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi madde 24'de geniş kapsamlı olmasa da çocuğa dair birtakım koruyucu düzenlemeler söz konusudur.

Ancak yukarıda bahsedilen uluslararası nitelikte ve yetişkin-çocuk fark etmeksizin kapsayıcı olan sözleşmelerin yanında çocuk özelinde düzenlemelere de gidilmiştir. İnsan haklarına dair evrensel sözleşmeler yanında ayrıca çocuk özelinde düzenleme yapılması ihtiyacının ise belli başlı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar korumasız olan çocuğun; cinsel istismarını, bedeninin sömürülmesini, ucuz iş gücü olarak kullanımını, organ-doku ticaretinde yahut köle olarak kullanılmasını, sosyal veya eğitim hayatında aşağılanma ve ayrımcılığa maruz kalmasını önlemek vb. sebeplerdir (Tiryakioğlu B., 1991, s.32)

Çocuklara ilişkin koruyucu ve bağlayıcı bir evrensel metin oluşturma düşüncesi Birinci Dünya Savaşı öncesi bazı Avrupa ülkeleri tarafından ortaya atılmış olsa da Savaş ile birlikte dünya bu gündemden uzaklaşmıştır. Dünya nüfusu ve insanlık için büyük yıkımlara sebebiyet veren Savaş sonrası atılan ilk adım ise 1921 yılında Brüksel'de toplanan kongre olmuştur. Kongre sonucu "Uluslararası Çocukları Koruma Birliği" kurulmuş, ancak söz konusu Birlik amaca yönelik yeterli verim ortaya koyamamıştır. Savaşın sonuna gelindiğinde ise çocuklara ilişkin bir düzenleme zaruri hale gelmiş, Cenevre'de yeni bir Birlik kurulmuştur. Kurulan "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" tarafından düzenlenen ilk belge ise "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" olmuştur (Akyüz, 2021, s.43).

¹⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi tam metin için bkz: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf

¹⁵ 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi madde 2: *Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyannameye ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir. Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.*

¹⁶ Sözleşme tam metni için bkz: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>

¹⁷ Sözleşme tam metin için bkz: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği tarafından düzenlenen ve 26 Eylül 1924 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Bildirge toplamda 5 maddeden oluşmaktadır. Bildirge imzacı devletlerin çocuğa her türlü maddi-manevi imkânı ve gelişim alanını sağlayacaklarını teminat altına almaktadır. Bildirgeye göre çocuğa fiziksel ve psikolojik gelişimini sağlıklı olarak gerçekleştirebileceği bir yaşam alanı oluşturulmalıdır. Çocuğun temel ihtiyaçları karşılanmalı ve bunun yanında ahlaki eğitimine de önem verilmelidir. Her türlü koşulda çocuk ve çocuğun menfaati gözetilmelidir. Çocuğa verilen eğitim çocuğun gelecekteki hayatını kendi başına idame ettirebilme yetisi kazanması noktasında planlanmalıdır¹⁸.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

20 Kasım 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca oybirliği ile kabul edilen “Çocuk Hakları Bildirgesi”¹⁹ 10 maddeden oluşmakta olup, İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenlenmiş uluslararası nitelikte bir belgedir. Bildirge niteliğindeki belgeler her ne kadar imzacı devletler üzerinde kesin bağlayıcılık taşımasa da bölgesel nitelikteki sözleşmelere kıyasla daha geniş etkilere sahiptir. Bildirge’nin amacı küresel savaşlar sonrası ailesiz kalmış, bakımsız ve geri planda kalan çocukların korunması ve topluma kazandırılmasıdır. Söz konusu belgeye göre çocuklar herhangi bir özellik yahut statüden bağımsız, ayırım gözetilmeksizin bildirgede yayımlanan haklardan yararlanmada özgürdür. Bildirgeye göre çocukların güvenli bir ortamda yaşama, sağlık hizmetlerinden yararlanma, ücretsiz eğitim alma, yaşına ve yeteneklerine uygun şekilde çalıştırılma, sömürüye ve köleliğe karşı korunma hakkı vardır. Devlet ailesiz ve temel ihtiyaçlar bakımından yoksun çocuklara özel bakım sağlamakla yükümlüdür. Bu doğrultuda devletlerin çocuklar ve ilgili konular bakımından çıkaracakları yasalarda çocuğun menfaatlerinin korunması gerekmektedir. Bildirgeye imzalamış bulunan devletler de bu gerekliliklerin yerine getirileceğini taahhüt eder.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Uluslararası alanda çocuk haklarına ilişkin olarak kabul edilen temel belge Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’dir. Diğer bildirgelerin aksine ÇHS bir sözleşme olup imzacı taraf devletler üzerinde kesin olarak bağlayıcılığı bulunmaktadır. Taraf devletler sözleşmeyi imzaladıktan sonra kendi iç hukuklarında da sözleşmenin gereklerini yerine getirmekle yükümlü hale gelmektedirler. Sözleşmede düzenlenmiş haklar bakımından herhangi bir üstünlük bulunmamakta olup, sözleşme bir bütün olarak değerlendirilmelidir (Akyüz, 2021, s.45).

¹⁸ Sözleşme metni için bkz: <http://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/>

¹⁹ Sözleşme metni için bkz: https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf

Sözleşmenin imzacı devletler bakımından uyulması ve gerçekleştirilmesini beklediği birtakım temel yaklaşımlar ve yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları çocuğun yaşam hakkının kabulü, kendini ifade etme ve düşüncesini özgürce açıklama hakkı, istisnai düzenlemeler haricinde erginlik yaşınının 18 yaş olarak belirlenmesi, zorunlu ilköğretim ve teşvik edilmiş orta ve yüksek öğretim imkanı, yaşına ve kabiliyetlerine uygun işte çalışma hakkı, engelli çocukların topluma ve hayata entegre edilmesi, devlet tarafından gerçekleştirilecek her türlü idari ve hukuksal işlemde öncelikle çocuğun yararının gözetilmesi ile çocuğun her türlü cinsel sömürüden korunmasıdır.

Ayrıca sözleşme çocuk bakımından ceza muhakemesine ve çocuğun ceza yargısı içindeki haklarına ilişkin bazı düzenlemeler de getirmiştir. Devlet suçta karıştığı (suça sürüklendiği) iddia edilen çocuğun yargılaması bakımından özel usul ve yasalar düzenlemekle yükümlüdür. Taraf devlet ceza soruşturma ve kovuşturmasının her evresinde çocuğun doğrudan yahut temsilci vasıtasıyla dinlenilme hakkını güvence altına almalıdır. Tüm bunların yanında imzacı devlet suçta sürüklenen çocuğun ıslahı ve tekrar topluma kazandırılması için gerekli tüm adımları da atmalıdır.

Çocuk Haklarının Temel İlkeleri ve Çocuğa Tanınan Başlıca Haklar

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocuk hakları konusunda birtakım temel ilkeler ve çocuğa tanınan başlıca hak ve özgürlükler bakımından bazı düzenlemeler içermektedir. Bunlar sözleşmenin gereği gibi uygulanması ve imzacı devletlerin iç hukuklarına entegrasyonun başarılı olabilmesi amacıyla kararlaştırılmış ilke ve düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler aynı zamanda ilgili başka hak ve özgürlüklerin anlaşılması ve kullanılması noktasında da yararlı olmaktadır.

Çocuk Haklarının Dayandığı Temel İlkeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocuk haklarının Sözleşme'ye uygun yorumlanması ve uygulanması konusunda zaruri gördüğü bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler genel olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar ayrımcılık yasağı, çocuğun yaşama ve gelişim hakkı, çocuğun yüksek yararına öncelik tanınması, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkıdır. Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkı başlığının altında çocuğun görüşlerini ortaya koyma hakkı, görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı ve kendilerini etkileyen konular ve sorunları öğrenme hakkı gibi ilkeler de mevcuttur.

Sözleşme'nin 2. maddesinde düzenlenmiş bulunan ayrımcılık yasağı sadece basit anlamda din, dil, ırk ve cinsiyet gibi ayrımları değil geniş anlamda bölge, şehri ve kır kesimlerinde yaşama gibi farklılıkları da ele almaktadır (Akyüz, 2021, s.50). İlgili ilke doğrultusunda her çocuk belirlenen haklardan eşit derecede yararlanma hakkına sahip olup, kendilerinden bağımsız veli ve vasilerinden kaynaklı

ayrımcılığa da maruz bırakılmayacaktır. Dünya genelinde çocukların ve bireylerin karşılaştığı en büyük ayrımlardan biri de cinsiyet ayrımcılığı olup, orana bakıldığında kız çocukları ve kadınların uğradığı ayrımcılığın yüzdesinin erkekler ve erkek çocuklarına oranla daha yüksek olduğu da görülmektedir. Bu noktada Sözleşme aynı zamanda kız çocuklarının yaşama, beslenme ve eğitim görme gibi temel haklarının ayrımcılık konusu edilmemesi noktasında önleyici ve destekleyici işlev de göstermektedir.

Diğer bir ilke olan çocuğun yaşama ve gelişim hakkı ise Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre imzacı devlet çocuğun yaşama hakkını tanıyıp aynı zamanda çocuğun gelişimi için gerekli çabayı göstermelidir. İlke yalnızca çocuğun yaşama hakkını değil aynı zamanda kendini maddi-manevi geliştirme hakkını da kapsamaktadır.

Sözleşme'de yer alan bir başka ilke ise çocuğun yüksek yararına öncelik tanınmasıdır. Çocuğun yüksek yararı kavramının doktrinde genel bir tanımı olmamakla birlikte her durumda çocuğun menfaatine olanı seçmek, çocuğu öncelemek gibi tanımlanabilmektedir. Madde 3'te de çocuğun yararının ana fikir olduğu belirtilmiştir. Buna göre kamu yahut özel tüm kurum ve kuruluşlar faaliyetlerinde çocuğun menfaatini dikkate alınacak, çıkar çatışması söz konusu olduğunda çocuğun tarafı gözetilecektir (Akyüz, 2021, s.53).

Sözleşmece belirlenen çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkı ilkesi ise madde 12 ve devamında düzenlenmiştir. Söz konusu madde ayırt etme gücüne sahip olduğu düşünülen çocuğun kendi ile ilgili ve menfaatlerini ilgilendiren her konuda fikir beyan etme hakkı olduğunu ve çocuğun fikrinin taraf devletlerce dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı madde kapsamında çocuğun adli ve idari işlemler bakımından dinlenmesinin zorunlu olduğu, eğer kendisinin dinlenmesi mümkün değil ise temsilci aracılığıyla dinlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Sözleşmenin devam eden maddelerinde düzenlenen çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkı (m.13), düşünce, din ve vicdan özgürlüğü (m.14), dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı (m.15), özel yaşama saygı hakkı (m.16) ve kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim hakkı (m.17) da çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkının ilişkili ilkeleridir.

Genel İtibariyle Çocuğa Tanınan Temel Haklar

Çocuğun doğuştan gelen ve sadece insan olmaktan kaynaklı sahip olduğu birtakım temel hak ve özgürlükleri söz konusudur. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nde de düzenlenen bu haklar, devletler tarafından evrensel bağlamda ayırım gözetmeksizin tanınması gereken haklardır. İnsan hakları düzenlemelerinin ve benimsenmiş temel hak ve özgürlüklerin yanında çocuklar bakımından ayrı düzenlemelere gidilmesi ihtiyacı çocuğun özel gereksinimlerinin bir sonucu gerçekleşmiştir. Sözleşme ailesiz çocukların bakımı ve korunmasından evlat edinmeye, çocuğun eğitiminden aile içi ilişkilere kadar birçok konuyu düzenlemiştir. Sözleşme'nin çocuğa tanıdığı hak ve özgürlükler genel itibariyle

dört kategoride toplanabilmektedir. Bunlar çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri, ailesi tarafından ve ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ile özel durumdaki çocukların korunma haklarıdır.

Çocuğun kişisel hakları ve özgürlükleri olarak adlandırılan diğer bir deyişle medeni haklar olarak da bilinen hak ve özgürlükler genel itibarıyla çocuğun kişilik hakları, din, vicdan ve fikir hürriyeti gibi özgürlüklerini kapsamaktadır. Kişilik hakları denildiğinde ise genel anlamda kişinin varlığı, fiziksel-psikolojik gelişimi, bireysel olarak toplumdaki yeri ve özel yaşamından bahsedilmektedir (Akyüz, 2021, s.64). Çocuğun vatandaşlık hakları, kendini ifade etme hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, özel hayatının korunması hakkı, bilgi edinme hakkı, işkence ve kötü muameleden korunma hakkı, dernek kurma ve barışçıl toplanma hakkı da ilgili kategoriye giren bağlantılı haklardır.

Ergin olmayan bireyin belli bir yaşa kadar ailesine bağımlı olmasından kaynaklı ana-babanın çocuğa karşı bir takım yükümlülükleri mevcuttur. Bunlar ise çocuğun ailesi tarafından ve ailesi dışındaki bakım ortamlarında yetiştirilme ve korunma hakkı başlığı altında toplanmaktadır. Bu başlık altında çocuğun ana-babası tarafından yetiştirilme hakkı, çocuğu ana-babadan ayırma yasağı ve çocuğun ailesi dışında korunması hakkını kapsamaktadır.

Çocuğun ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ise başlıca engelli çocukların haklarını, çocuğun sağlık hakkı, sosyal güvenlik ve uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı, eğitim hakkı ve oyun, dinlenme, boş zaman değerlendirme hakkını içermektedir. Bu haklar çocukların pozitif hakları yani isteme haklarıdır. Bu haklar özünde temel sağlık, beslenme ve eğitime odaklanmaktadır. Bu haklar ayrı bir kategori oluşturmakla birlikte kişilik haklarıyla da sıkı sıkıya ilişki içinde olup, birbiri olmaksızın mevcut olamayacak haklardır. Bu hakların devlet tarafından gereği gibi yerine getirilmesi aynı zamanda geniş çerçevede yoksulluk, açlık, nüfus artışı gibi olumsuz noktalarda kalkınmaya yardımcı işlev de görmektedir (Akyüz, 2021, s.76).

Diğer bir kategori olan özel durumdaki çocukların korunma hakkına ilişkin sınıflandırma ise içerisinde sığınmacı, azınlık ve yerli halklara mensup çocukların hakları, çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı, uyuşturucudan korunma hakkı, cinsel sömürüden korunma hakkı, kaçırılma, satılma ve fuhuştan korunma hakkı, suça sürüklenmiş çocukların korunma hakkı ve savaş ortamındaki çocukların korunma hakkını kapsamaktadır.

Yukarıda bahsedilen tüm bu haklar Sözleşme'nin imzacı devletlerden yerine getirmesini beklediği ve en kısa sürede sağlamasını istediği asgari standartlardır. Bu haklar evrensel bağlamda tüm çocuklar bakımından geçerli olup, çocuğa ve çocuk haklarına ilişkin köklü değişimler ve yeni yaklaşımlar getirmiştir. Sözleşme devletlerin bu ilkeler ve temel haklar doğrultusunda yasal düzenlemeler ve anayasal güvenceler getirmesini beklemekte ve Sözleşme'nin ana felsefesini iç hukuklarına entegre etmelerini istemektedir. Birleşmiş Milletlerce onaylanıp ya-

yımlanan bu Sözleşme'nin gelişimi ve uygulamasını izleyen oluşum ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi olmuştur.

Çocuk Adalet Sisteminde Uzlaştırma Kurumu ve Çocuğun Yüksek Yararı

Ceza sistemlerinde uzlaştırmanın hedefi mağdurun zararının tazmini ve failin ıslahı iken çocuk adalet sistemlerinde asıl hedef tüm bu sayılanların yanında çocuğun yüksek yararının da korunmasıdır. Bu açıdan bakıldığında uzlaştırma kurumu çocuk adalet sistemi özelinde daha hassas amaçlara hizmet etmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda çocuklar bakımından düzenlenen yasa, yönetmelik ve yönergeler de yine çocuğun kırılğan yapısına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Çocuk Koruma Kanunu ile çocuğun bir *“suçu işlediği değil, bir suça sürüklendiği”* kabul edilmiştir. Bu anlamda, ÇKK'da çocuk suç işleyen (suçlu) olarak görülmez, kural olarak çocuğun suça sürüklendiği kabul edilir. Bu bağlamda sistem çocuğu da suçun mağduru konumunda kabul eder. Böylece temel amaç suça sürüklenen çocuğun cezalandırılması değil korunması olarak ortaya çıkar. Ancak bu durum çocuğa yaptırım uygulanmayacağı anlamına gelmez. Gereken hallerde suça sürüklenen çocuğa uygulanacak yaptırımın çocuğun durumuna ve fiiline uygun ve orantılı olması gerekir (Akarca, Erişim: 2023, s. 3).

Mağdur-fail uzlaştırması bakımından beklenen faydalar genel hatlarıyla karşılıklı diyalog, mağdurun zararının tazmini, failin işlediği suçun sorumluluğunu üstlenmesi ve toplumsal barış iken, çocuk adaletinde bunlara ek olarak mağdur çocuğun psikolojik olarak korunumu ve suça sürüklenen çocuğun topluma tekrar kazandırılmasıdır. Bu bağlamda ceza sistemleri içine mağdur veya fail olarak girmiş her çocuk için asıl hedef çocuğun maddi-manevi menfaatlerinin ve yüksek yararının korunması olmalıdır. Taraflar suç mağduru yahut suça sürüklenen ayrımı yapılmaksızın öncelikle çocuk olarak değerlendirilmelidir. Çocuk adalet sistemleri içinde birçok onarıcı adalet modeli bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ise *“toplum hizmeti, gözetimli okul hizmeti, mağdur empati dersleri, gözetim altında tutma, elektronik gözlemeleme, gizli alkoyma, uyuşturucu testleri ve iş deneyimi edindirme”* gibi yöntemlerdir (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1998b). Suça sürüklenen çocuğun yukarıda bahsedilen onarıcı adalet modelleri doğrultusunda gerçekleştirdiği fiiline uygun şekilde ıslahına öncelik verilmelidir.

Çocuk adalet sistemi içine giren çocuklar bakımından hangi kanun hükümlerine başvurulacağı hususunda ÇKK'da açık düzenleme bulunmaktadır. İlgili husus 5395 sayılı ÇKK'nın Uzlaştırma başlıklı 24. maddesi kapsamında düzenlenmiş olup, CMK'nın uzlaşmaya dair hükümlerinin suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanacağı düzenlenmiştir. Söz konusu Kanunlarda uzlaştırmaya tabi suçlar bakımından düzenlemeye gidilirken çocuklar ve yetişkinler arasında bir ayrıma gidilmemiş ve yetişkinler için öngörülen hükümlere tabi tutulmuşlardır (Özbek M. S., 2008, s. 463).

Lakin çocuklar ve yetişkinler bakımından uzlaştırmada ayrı bir düzenleme öngörülmesi de suça sürüklenen çocuk açısından uzlaştırmaya gidilebilecek suçlar kataloğu 2016 yılında yapılan bir düzenleme ile genişletilmiştir. CMK'nın 253'üncü maddesine ek olarak düzenlenen “*Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar*” hükmü ile söz konusu suçlar da çocuk bakımından uzlaştırmaya konu edilmiştir. Hükmün lafzından da açıkça anlaşıldığı üzere yetişkinler bakımından uzlaştırma kapsamında görülen suçların çocuklar bakımından da geçerliği olduğu ve aynı zamanda üst sınırı üç yılı geçmeyen suçların da çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamına girdiği düzenlenmiştir. Bu doğrultuda çocuklar bakımından uzlaştırmaya gidilebilecek suçlar; TCK ve ceza içeren diğer kanunlarda sayılan şikayete bağlı suçlar, CMK 253'te belirtilen 12 adet katalog suç ve suçun soyut cezası 3 yılı geçmeyen suçlardır (Değirmenci, 2021, s.173-174).

Çocuğun Uzlaştırma Sürecine Katılımı ve Temsili

Çalışmanın bu bölümünde çocuğun uzlaştırma sürecinde katılım bakımından hakları incelenecek ve uzlaştırma süreci içinde çocuğun yüksek yararının korunması hususu değerlendirilecektir.

Çocuğun mağdur ya da suça sürüklenen sıfatı fark etmeksizin uzlaştırma sürecine bizzat ve aktif katılımı birinci derece önem arz etmektedir. Zira uzlaştırma sürecine çocuğun dahil edilmemesi başta kurumun amacına tamamiyle terstir. Çocuk adalet sisteminde uzlaştırma kurumunun asıl amacı, çocuğun mağduru olduğu suçtan kaynaklı maddi-manevi mağduriyetini gidermek ve suça sürüklenen çocuğu islah edip topluma geri kazandırmaktır. Çocuğun bu sürecin dışında tutulması ile katılma ve dinlenilme haklarının gereği gibi yerine getirilmemesi nedeniyle süreçten beklenen yarar elde edilemeyecektir. Başka bir deyişle bir yandan çocuk uzlaştırma sürecinin dışına itilirken diğer yandan çocuğun yüksek yararının korunması mümkün olmayacaktır.

Nitekim uzlaştırma süreci sonunda kararlaştırılan edim çocuk tarafından yerine getirileceğinden, çocuğun müzakerelere katılımı ve dinlenilmesi hususunun önemi aşikardır. Yine kararlaştırılan edimin çocuk tarafından yerine getirilebilecek nitelikte olması da dikkate alınması gereken hususlardan biridir. Bu minvalde, suça sürüklenen çocuklar bakımından *maddi edimlerin* yerine, mağdur veya toplum için faydalı bir faaliyette bulunma, pişmanlığı ifade etme, özür dileme, vs. şeklinde örneklenebilecek *manevi edimler* geçmelidir (Akçay, 2011, s. 141).

Çocuğun kendisini ilgilendiren hukuki süreçler bakımından katılım ve dinlenilme hakkının önemi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme²⁰

²⁰ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme için bkz: <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/ÇHDS%20ve%20İhtiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kuralları%20ile%20Çocuk%20Hakları%20Komitesi%20Genel%20Yorumları.pdf>

kapsamında da dile getirilmiştir. İlgili husus madde 12’de “*Taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır*” şeklinde ifade edilmiştir. Sözleşme’ye göre çocuğu ilgilendiren herhangi bir adli veya idari süreçte yetkili makamın ulusal hukuka uygun şekilde ya doğrudan doğruya çocuğu ya da çocuğun kanuni temsilcisini dinlemesi gerekmektedir.

Çocuğun katılım ve temsil hakkı uluslararası bağlamda olduğu gibi ulusal hukuk düzeyinde de koruma altına alınmaya çalışılmıştır. TMK’nın 339. maddesinde çocuğun bu hakkı “*Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanınlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar*” şeklinde düzenlenmiştir.

Ancak ülkemizde uygulamada *uzlaştırma teklifinin çocuğa yapılmadığı ve uzlaştırma müzakerelerine çocukların katılmadığı* görülmektedir (Baytemir Kontaktı, 2021, s.1729)²¹. Uzlaştırma sürecinin başarıya ulaşması için en önemli hususlardan biri çocuğun sürece aktif katılımıdır. Ergin olmayan çocuğun mağduru olduğu yahut işlediği suçtan dolayı uzlaştırma sürecine katılımı bakımından ise birtakım kıstaslar bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu bağlamında yapılan ilk sınıflandırma öncelikle çocuğun yaşı ve ayırt etme gücü bakımındandır.

Çocuğun yaşı

5237 sayılı TCK’nın 6. maddesinde 18 yaşını doldurmamış kişinin çocuk sayılacağı ve yine 5395 sayılı ÇKK’nın 3. maddesi bağlamında daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişinin de çocuk kabul edileceği düzenlenmiştir. (Akarca, Erişim: 2023, s. 2). 18 yaşından küçük çocukların cezai sorumluluklarının sınırları TCK’nın 31. maddesinde düzenlenmiştir. “*Yaş Küçüklüğü*” başlıklı kanun maddesine göre; suç oluşturan fiili işledikleri sırada 12 yaşından küçük olanların cezai sorumluluğu bulunmamakla birlikte haklarında ceza kovuşturması da gerçekleştirilememektedir. Söz konusu kişiler hakkında ancak çocuklara ilişkin güvenlik tedbirlerine başvurulabilmektedir. Yine ilgili kanuna göre suç oluşturan fiili gerçekleştirdiği esnada 12 yaşını doldurmuş ancak 15 yaşını doldurmamış olan kişiler bakımından ise söz konusu hukuki fiili ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olup olmamasına göre ayrı değerlendirmede bulunulmaktadır. Suçu işlediği sırada gerekli muhakeme yeteğine sahip olmayan çocuklar bakımından cezai sorumluluk söz konusu olmazken çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine başvurulmaktadır. Yeterli muhakeme yeteğine sahip çocuklar bakımından ise cezai sorumluluk doğmakta lakin hükmedilecek ceza bakımından indirimle gidil-

²¹ Bu yönde Bkz. Yargıtay, 3. CD., E. 2015/33546 K. 2016/12211 T. 23.5.2016 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/3-ceza-dairesi-e-2015-33546-k-2016-12211-t-23-5-2016>); Yargıtay CGK., E. 2013/689 K. 2014/191 T. 15.4.2014 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/ceza-genel-kurulu-e-2013-689-k-2014-191-t-15-4-2014>), SET. 20.10.2023.

mektedir. Söz konusu kanun 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını tamamlamamış çocuklar bakımından da ayrı bir düzenleme getirmiş, bu yaş aralığındaki çocuklar bakımından cezai sorumluluk öngörmüştür. Ancak bu yaş aralığındaki çocuklara verilecek cezalar bakımından birtakım indirimler ve üst sınırlar belirlemiştir.

Bu kapsamda kanunun lafzından da açıkça anlaşılacağı üzere uzlaştırma hükümlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ancak ceza sorumluluğu ve ayırt etme gücüne sahip çocuklar bakımından mümkün olabilmektedir. TMK m. 16'ya göre ise ayırt etme gücüne sahip olmayan çocukların fiil ehliyeti yoktur ve bu bağlamda eylemleri herhangi bir hukuki sonuç doğurmamaktadır.

Çocuğun ayırt etme gücü

Çocuğun uzlaştırma sürecine katılımında, sürecin işleyişi ve kendisi bakımından önemini idrak edebilecek ayırt etme gücüne sahip olup olmadığının tespiti de ayrı bir değerlendirme konusudur. Bireyin ayırt etme gücüne haiz olup olmadığı ise TMK m. 13 kapsamında değerlendirilmektedir. İlgili Kanun hükmüne göre, *“yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve zayıflığı yahut sarhoşluk vb. durumlardan herhangi biri sebebiyle akla uygun davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes”* kural olarak ayırt etme gücüne sahiptir. İlgili hususlar değerlendirildiğinde kanun koyucu için yaş küçüklüğünün ayırt etme gücünün tahlilinde önemli bir kıstas olduğu açıktır. Ancak anılan hükümde kişinin hangi yaştan itibaren ayırt etme gücüne sahip olduğu hususu açıklığa kavuşturulmamıştır. Dolayısıyla çocuğun ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı somut olaya göre değerlendirilmeli, çocuğun mental gelişimi, muhakeme yeteneği, içinde bulunduğu sosyal çevre ve söz konusu hukuki işlemin niteliği göz önüne alınarak tespitite bulunulmalıdır (Akipek & Akıntürk, 1996, s. 59). Zira TMK m. 14 ve m.15 bağlamında ise ayırt etme gücünden yoksun bulunanlar ile küçük ve kısıtlı olanların kural olarak fiil ehliyeti bulunmamaktadır. Nitekim yine ilgili maddeye göre özel bazı durumlar ayırık olmak üzere ayırt etme gücü bulunmayan kişilerin gerçekleştirdiği fiillere de hukuki sonuçlar bağlanmamıştır. Diğer yandan TMK m. 16 hükmünce, ayırt etme gücüne sahip çocuk haksız fiillerinden sorumlu tutulabilmektedir. Başka bir deyişle ayırt etme gücüne haiz çocuklar haksız fiilleri sonucu doğan zararlardan bizzat sorumlu olurlar.

Çocuğun temsili ve katılımı

Çocuğun yaşı ve ayırt etme gücünün yanında uzlaştırma sürecinde çocuğun temsili de incelemesi gereken hassas bir konudur. Çocuğun süreç bakımından yetkinliği, uzlaştırma teklifinin kime ve ne şekilde yapılacağı ise yine CMK'da düzenlenmiştir. CMK'nın 253. maddesine göre uzlaştırmanın tarafları olan şüpheli, mağdur veya suçtan zarar göreninin reşit olmaması durumunda, uzlaştırma teklifi tarafların kanuni temsilcilerine yapılmaktadır. Bu bağlamda şüpheli veya mağdurun çocuk olduğu durumlarda uzlaşma teklifi velayet hakkına sahip ana-babaya

yapılmaktadır. Yargıtay da reşit olmayana uzlaştırma teklifi yapılmasını uygun görmemiş, teklifin çocuğa yapılması halini bir bozma sebebi olarak kabul etmiştir. Bu konuda verdiği emsal bir kararda erginlik yaşının altında başka bir deyişle 18 yaşını doldurmamış çocuğun ifadesi ve uzlaşmak istemediğine dair verdiği beyan üzerine yargılama gerçekleştirilmesinin bozmayı gerektirdiği şeklinde hüküm kurmuştur (Yargıtay 13. Ceza Dairesi, T. 03.03.2016 E.2015/2032, K.2016/3593, Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>). İlgili karardan da anlaşıldığı üzere Yargıtay'a göre ancak 18 yaşını doldurmuş kişilere uzlaştırma teklifi yapılabilmektedir.

Uzlaştırma süreci içinde çocuğun temsili velayet hakkına sahip ana-baba veya çocuk vesayet altında olması halinde vasi tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu husus TMK madde 342'de düzenlenmiş, ilgili maddeye göre ana ve baba ergin olmayan çocukları bakımından üçüncü kişilere karşı yasal temsilci sıfatına haiz kabul edilmiştir. Başka bir deyişle 18 yaşından küçük çocuğu hukuken temsil hakkı velayet hakkına sahip ana ve babanıdır. Ancak çocuk ve temsilcisinin menfaatlerinin çatıştığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple çocuk ve ana-baba veya ana-babanın yararına olarak çocuk ve üçüncü kişiler arasında yapılacak hukuki işlemlerde işlemin geçerliliği kayyımın da işleme katılmasına ve hâkimin onayına bağlanmıştır (TMK m. 345). Ana ve babanın velayeti altındaki çocuğun fiil ehliyeti ise vesayet altındaki kişi gibi kabul edilmektedir (TMK m. 343). Vesayet altındaki kişinin gerçekleştireceği hukuki işlemler ise ancak ayırt etme gücüne sahip olması halinde ve vasiinin açık veya örtülü izni yahut sonradan onamasıyla geçerlilik kazanabilmektedir (TMK m. 451). Aynı zamanda velayet hakkına sahip olan ana-baba çocuk adına yasaklı işlemler olarak kabul edilen kefil olma, vakıf kurma ve önemli bağışta bulunma işlemlerini de gerçekleştiremezler (TMK m. 449).

Uzlaştırma süreci içinde oturumlara katılım bakımından devamlılık esas olup, kanuni temsilcinin mazeretsiz olarak oturumlara katılmaması halinde çocuğun katılımı da sürecin devamı için yeterli olacaktır. Ceza Muhakemesi Uzlaştırma Yönetmeliği'nin ilgili 31. maddesinde kullanılan "*tarafklar veya kanuni temsilcileri/vekili*" ibaresinden de anlaşıldığı üzere çocuğun veya kanuni temsilcinin yalnızca birinin katılımının sürecin devamı bakımından yeterli görüldüğü açıktır. Uzlaştırma teklifinin kabulü sonrasında kanuni temsilcinin mazeretsiz olarak oturumlara katılmamasının yanında süreci tamamen sonlandırmaya karar vermesi halinde ise, çocuk sürece ancak kendi başına karar verebileceği hususlar dâhilinde devam edebilmektedir. Örneğin çocuğun edimsiz olarak yahut özür dileme edimi bakımından uzlaşması mümkün olabilmektedir (Tuhan Boz, 2021, s. 781). Kanunu temsilcinin onayını gerektiren edimler bakımından çocuğun uzlaşmaya varması ve uzlaştırmayı sonuca bağlaması mümkün olmayacaktır.

İlgili husus Adalet Bakanlığı tarafından Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nce çıkarılan Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı'nda²² da değeri-

²² bkz: <http://www.ankaratahkim.com/cmek.pdf>.

lendirilmiştir. Söz konusu eserde Bakanlığın görüşü; her ne kadar ilgili tarafın reşit olmaması durumunda uzlaştırma teklifinin kanuni temsilciye yapılacağı öngörülmüş olsa da, edimin konusu reşit olmayana maddi açıdan yükümlülük altına sokmayacak ise, reşit olmayan fakat ayırt etme gücüne sahip küçüğe uzlaştırma teklifi yapılabileceği ve küçüğün kabul etmesi halinde uzlaşmanın gerçekleştiğinin kabul edilebileceği şeklindedir. Zira Bakanlığa göre uzlaştırma süreci sonunda “*kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi ve dolayısıyla çocuk aleyhine tazminata hükmedilememesi yahut açılmış olan ceza davasından feragat edilmiş sayılması suça sürüklenen çocuk için bir kazanımdır*” (Tuhan Boz, 2021, s. 774).

Çocuğun Yüksek Yararı Kavramı

Çocuklar hukuk sistemi içinde özel korumaya ihtiyaç duyan bireylerdir. Toplumun temelinde bulunan çocukların maddi-manevi her anlamda menfaatlerinin gözetilmesi hususu ise devletlerin önceliğidir. Zira sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan zayıf olan çocuğun toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi ve hukuken korunması gerekmektedir (İmamoğlu, 2005, s. 191). Çocuğun yüksek yararı kavramı ise bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Hukuk sistemleri ve bilhassa ceza muhakemesi kurumları içinde çocuğun menfaatlerinin kollanması, mağdur yahut suça sürüklenen çocuğun muhakeme sürecinden maksimum fayda sağlaması bu ilkenin esas amacıdır. Çocuğun yüksek yararı ilkesinin benimsenmesi; çıkar çatışmalarında çocuğun tarafının tutulması ve çocuğun yararına eylem ve işlemlerde bulunulması anlamına gelir (Akyüz, 2013, s. 47; Özdemir & Ruhi, 2019, s. 5; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248). Çocuğun yüksek yararı ilkesi medeni hukuk bakımından boşanma, velayet, çocukla kişisel ilişkinin kurulması gibi hukuki durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Kamu hukukunda da çocuğun yüksek yararının odak nokta olması gerektiği açıktır. Suça sürüklenen çocuklar bakımından hükmedilecek kararlarda da söz konusu ilke öncelikli olarak uygulanmalıdır. Bu yolla, çocuğun her türlü idari ve hukuki süreçteki menfaati öncelikli olarak gözetilebilecektir (Akyüz, 2013, s. 49; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248). Ancak literatürde çocuğun yüksek yararının net bir tanımı bulunmamaktadır. Nitekim BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de de *çocuğun yüksek yararı* kavramının açık bir tanımı yapılmamıştır. Bunun yerine somut olayın özelliklerini dikkate alarak *çocuğun yüksek yararının* tespiti ve verilecek hüküm hâkimin takdirine bırakılmıştır (Akyüz, 2013, s. 48; Özdemir & Ruhi, 2019, s. 23; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248).

Hâkim tarafından, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel gelişimi, hastalıklardan korunması, temel sağlık, eğitim ve öğrenim olanaklarına sahip olması konuları somut olayda çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği ilk önce göz önünde bulundurulması gereken konulardır (Akyüz, 2013, s. 48; Savaşçı Temiz, 2023, s. 248).

Anayasa’nın 41. maddesinin 3-5. fıkraları arasında çocuğun yüksek yararından bahsedilmiş ve çocuğun yüksek yararına uygun hareket etme zorunluluğu dolaylı olarak düzenlenmiştir. Çocuk bakımından ortaya çıkabilecek bütün uyumsuzluklarda çocuk odaklı ve çocuk yararına çözümlerin uygulanması bu ilkenin gereğidir (Serozan, 2005, s. 65; Savaşçı Temiz, 2023, s. 249).

Devletlerin birtakım yasal düzenlemeler ile koruduğu çocuk, uluslararası alanda da korunmaktadır. Çocuğu korumaya yönelik söz konusu uluslararası düzenlemelerden bazıları çok taraflı ve bağlayıcı iken, esnek ve tavsiye niteliğinde metinler de mevcuttur. Nitekim bu düzenlemelerden bazıları evrensel nitelikte ve bağlayıcı iken bölgesel nitelikte düzenlemeler de mevcuttur. (Baytemir Kontacı, 2021, s. 1736). Bu uluslararası belge ve sözleşmelerden birkaçı ise 1985 tarihli Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar (Pekin Kuralları), 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1990 Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Rehber İlkeleri (Riyad İlkeleri) ve 2000 yılında kabul edilen Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir. Bahsedilen bu sözleşme ve belgelerin hepsiyle ulaşılmak istenen temel hedef çocuğun yüksek yararı olmuştur. Taraf devletlerce ceza adalet sistemi içine giren çocukların ıslahı ve bu süreçte çocuğun fail veya mağdur kimliğine bakılmaksızın korunması öncelik olarak kabul edilmiştir. İlgili düzenlemelerle çocuk adalet sistemine yön verilmeye çalışılmış ve devletlerin çocuğa yaklaşımı onarıcı adalet çizgisine kaydırılmaya çalışılmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'sinde onarıcı adalet anlayışı doğrultusunda çocuk adalet sistemi içinde korunması gereken dört temel hak tespit edilmiştir. Bunlar ayrımcılık yasağı, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı ve çocuğun görüşlerini ifade etme ve ciddiye alınma hakkıdır. Bu bağlamda devletlerin çocuk adaleti bakımından gözetmesi gereken ilk unsur çocuğun yüksek yararınıdır. Çocuğun yüksek yararı kavramının doktrinde ve mahkeme kararlarında sıkça rastlanmasına rağmen herkesçe kabul edilmiş net bir tanımı bulunmamaktadır. Doktrinde ve mahkeme kararlarında ise çocuğun yüksek yararının, çocuğun yetişkin olması ihtimalinde kendisi lehine vereceği karar ne ise kanuni temsilcinin de o yönde çocuğun menfaatini koruması olarak tanımlanmaktadır (Yücel, 2013, s. 132).

Çocuğun yüksek yararı kavramına ilk kez değinilen belge 1959 yılında yayınlanan Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bahsedilen Bildirgeye göre “Çocuklara özel bir koruma sağlanabilmesi ancak onlara özgür ve onurlu bir şekilde, hem fiziksel hem de psikolojik imkânlar sunmakla ve bu yönde ilerlemelerini sağlayacak kanuni kolaylıklar sağlanması ile mümkün olabilecektir. Bu amaçlar doğrultusunda düzenlenecek kanunlarda ise öncelik çocuğun çıkarı olmalıdır”. Ancak çocuğun yüksek yararının korunması ilkesinin yaygınlaşması ve bağlayıcı hale gelmesi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin imzalanması ile olmuştur (Baytemir Kontacı, 2021, s. 1738). İlgili Sözleşme'ye göre “Kamu kurumları, özel kurumlar, mahkemeler yahut yasama organı tarafından çocuklara ilişkin gerçekleştirilecek her türlü işlem ve eylemde çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalıdır”.

Çocuğun yüksek yararı kavramına Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından da değinilmiş, kavram Komite tarafından “temel ve yorumlayıcı bir hukuk ilkesi”, “temel bir hak” ve “bir usul kuralı” olarak değerlendirilmiştir

(UNCRC, 2013). Komite çocuğun yüksek yararının ne olduğunu ve uygulanması gereken yöntemlerin tespitinin iki adımda mümkün olduğunu belirtmiştir. Bunlar yüksek yararın değerlendirilmesi ve yüksek yararın belirlenmesidir (UNHCR, 2018). Çocuğun yüksek yararı ise somut olayın gereklerine göre belirlenmesi gereken soyut bir kavramdır (Yücel, 2013, s. 117-118). Nihayetinde çocuğun yüksek yararının temininde değerlendirilecek ilk husus çocuğun ihtiyaçlarının gerçek anlamda tespit edilmesidir (Yücel, 2013, s. 120). Ülkemizde ise çocuğun yüksek yararı TMK'nın 317, 324, 325, 339 ve 346. maddeleri ile korunmaktadır. Bu maddeler ile çocuğun yüksek yararına dikkat çekilmiş ve çocuğun menfaati öncelik olarak kabul edilmiştir.

Sonuç

Yakın geçmişe kadar yerleşik ceza adaleti anlayışı olarak kabul gören cezalandırıcı adalet sisteminde suçun mağduru devlet olarak kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre fail, devletin koruduğu hukuk kurallarını ve kamu düzenini ihlal etmiştir. Başka bir deyişle devlet, suç ve cezaları belirleme tekeline sahip olduğundan, failin işlediği suçu kendisi aleyhine işlemiş kabul etmektedir. Bu doğrultuda da ceza yargılamasının taraflarını fail ve devlet oluşturmaktadır. Nitekim birçok ceza adaleti sistemindeki suçun devlete karşı işlendiği ve mağdurun devlet olduğu anlayışı mağduru yargılama sürecinin dışına atan en temel etkidir. İşlenen tüm suçlarda pasif süjenin devlet olduğu veya suçtan kaynaklı hakkı ihlal edilen kişi ya da kişiler ile beraber devleti de mağdur kabul eden bu anlayış mağdurun tazmin ve katılım haklarını daraltmaktadır. Suçun asıl mağdurunu ve suçtan zarar göreni ikinci plana atmaktadır. Bu bağlamda ceza adaleti sistemlerinde cezalandırıcı adalet anlayışı yerine tazmine ve islahaya odaklı onarıcı adalet sisteminin tercih edilmesi gerektiği ileri sürülebilir.

İlk çağlardaki adalet anlayışının temelini oluşturan onarıcı adalet yaklaşımı, tarihsel süreçte uzun dönem popüleritesini kaybetmiş olsa da nihayet günümüz hukuk sistemleri içinde yerini yeniden almıştır. Çağdaş hukuk sistemleri artık yaygın olarak benimsenen cezalandırıcı adalet sisteminden uzaklaşmış, onarıcı adalet sistemine yönelmiştir. Cezalandırıcı adalet sisteminde failin işlediği suça ve karşılığı olan cezaya odaklanılırken onarıcı adalet sisteminde aslolan mağdur, mağdurun mağduriyetinin giderilmesi ve failin islahıdır. Onarıcı adalet yaklaşımında mağdur hem ceza yargılaması sürecine dâhil olmakta hem de suç mağduru veya suçtan zarar gören olmasından kaynaklı mağduriyetinin tazminini elde etmektedir. Dolayısıyla cezalandırıcı adalet sistemi mağduriyetin tam olarak giderilememesi, verilen cezanın failin islahı yönündeki yetersizliği, husumetin giderilemeyişi, yargılama sürecinin uzunluğu ve mağdurun sürece aktif katılım sağlayamaması yönünden eksik bir yaklaşım türüdür.

Onarıcı adalet sisteminin tamamlayıcı mekanizmalarından biri de uzlaştırma kurumudur. Uzlaştırma kurumunun amacı, mağdur ve faili profesyonel ve sağlıklı

bir ortamda bir araya getirmek ve katalog suçlar bakımından tarafları uzlaştırmak, ceza yargılamasına yoluna gidilmeksizin uyumsuzluğu çözmektir. Ülkemizde uzlaştırma kurumu bakımından CMK ve CMUY’de düzenlemeler bulunmakta olup bu düzenlemeler ayırım gözetilmeksizin herkes için uygulanmaktadır. Bu noktada ise yetişkinler ve çocuklar özelinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Tarafların aynı koşullar altında eşit muamele görmelerine karşın bu uygulama yine de korunmaya muhtaç çocuk bakımından zorluklara yol açmaktadır. Nitekim toplumun en hassas parçası olan çocuğun menfaatinin korunması, çocuk ceza adaleti sisteminin başlıca amacı olmalıdır. Bahsedilen çocuğun menfaati hususu ise doktrinde çocuğun yüksek yararı kavramı olarak yer bulmuştur. Bu kavram çocuklara fiziksel, mental ve sosyal açıdan tanınan hakların, çocuğun sosyal hayat içinde ve her türlü adli-idari süreçte korunmasını ifade eder. Konuya çocuğun yüksek yararının korunması açısından yaklaşıldığında ise, uzlaştırma bakımından hem *suça sürüklenen çocuğu* hem de *mağdur çocuğu* kapsayacak ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Uzlaştırma sürecinde çocuğun yeri ve katılımı da ayrı bir değerlendirme konusudur. Ülkemizde ergin olmayan için yapılacak uzlaştırma teklifi, çocuğun kanunu temsilcisine yahut vasisine yapılmaktadır. Uzlaştırma teklifi bakımından çocuğun ergin olmasa dahi ayırt etme gücüne sahip olması ve uzlaştırmanın işleyişi ile sonuçlarını kavrayabilecek yetiye sahip olmasının yeterli olduğu ileri sürülebilir. Bir başka anlatımla ayırt etme gücüne sahip olduğu tespit edilen çocuğa uzlaştırma teklifine ilişkin karar hakkı tanınmalıdır. Çocuğun, hayatı ve geleceği bakımından ciddi sonuçlar doğuracak bir sürecin bu denli dışında bırakılması yine çocuğun kişilik haklarının ihlaline sebep olmaktadır.

Ülkemizde bir takım yasal düzenlemeler ile çocuğun ceza adalet sistemi içindeki konumu iyileştirilmeye çalışılmış olsa da uzlaştırma kurumu özelinde hala eksiklikler görülmektedir. Onarıcı adalet uygulamalarının özellikle çocuk adalet sistemi bakımından pratikte daha etkili olması, fail ya da mağdur sıfatına bakılmaksızın çocuğun sistem içinde korunması gerekmektedir. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, onarıcı adalet sisteminin çağdaş hukuk sistemlerinin temelinde yerleşmesi ve ceza adaleti sisteminin önceliğinin çocuk ve çocuğun yüksek yararı olması gerektiği kanısına varılmıştır.

Kaynakça

- Savaşçı Temiz B. (2023). *Çocuk Ceza Adaleti İlkeleri Çerçevesinde 12-15 Yaş Arası Çocukların Cezai Sorumluluğunun Değerlendirilmesi*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 14(1), 244-259.
- Çetintürk, E. (2017). *Onarıcı Adalet Sisteminde Uzlaştırma*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özbek, M. S. (2008). *Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Onarıcı Adalet Programları ve Çocuk Arabuluculuğu: Prof. Dr. Turgut Akıntürk’e Armağan*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Özbek, V. Ö. (1999). *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*. Ankara.
- Özdemir, H. & Ruhi, A. C. (2019). *Çocuk Hukuku*. 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

- Özgenç, İ. (2022). *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin.
- Akçay, P. (2011). *Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 9, 129-144.
- Akarca, M. (Erişim: 2023). *Çocukların Ceza Hukukundaki Yeri ve Çocukların Korunması*. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf>.
- Akipek, J., & Akıntürk, T. (1996). *Türk Medeni Hukuku: Şahsın Hukuku C.1*. Ankara: Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını (2018). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*. Ankara: Deniz Ofset & Matbaacılık.
- İnan, A. N. (1968). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Akyüz, E. (2021) *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Arslan, M. B. (2006). *Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., & Yenidünya, C. (2013). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet.
- Balo, Y. S. (2009). *Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulanması*. Ankara: Seçkin.
- Baytemir Kontacı, B. (2021). *Çocuklar Bakımından Uzlaştırma: Farklı Yararlar Arasında Bir Denge Arayışı*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, vol. 69, no. 4, 1705-1772.
- Baytaz, A. B. (2013). *Onarıcı Adalet Genel Bir Bakış*. İÜHFM, C.XXI, S.1.,
- Braithwaite, J. (Erişim: 2023). Crime, Shame and Reintegration, <http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/06/Crime-Shame-and-Reintegration.pdf>
- Council of Europe Committee of Ministers, R. C. (2018, October 3). Committee of Ministers to Member States Concerning Restorative Justice in Criminal Matters.
- Dönmezer, S. (1977). *Devlet ve Suç Mağdurunun Korunması*. İstanbul.
- Değirmenci, O. (2021). *Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma*. Seçkin Yayınları.
- Güngör, M. (2019). *Mağduriyetin Giderilmesi Açısından Uzlaştırma Kurumu ile Mağdur Hakları Tasarısının İncelenmesi*. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (2), 189-230.
- Gazete, R. (2017, 0808). M.8. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170805-4.html>.
- İmamoğlu, H. (2005). *Çocuğun Kişiliğinin Ana Babaya Karşı Korunması*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 54(2), 183-128.
- Ünver, Y., & Hakeri, H. (2015). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet.
- Karakaş Doğan, F. (2013). *Uluslararası Düzenlemeler Işığında Mağdur Haklarının ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi*. MÜHF-HAD, 19(2), 1007-1031.
- Mandaloğlu, M. (2013). *İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku*. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 33, 133- 159.
- Katoğlu, T. (2012). *Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları*. AÜHFD 61, 657-694.
- Mercan, B. (1999). *Onarıcı Adalet Pratiklerinde Mağdur-Fail Karşılaşması: Duygusal Temsiller Karşısında Hakiki Duygulanımlar*. J. Braithwaite içinde, *Restorative Justice:*

- Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts*. 25 CJ 1, 4-9.
- Ness, D., & Strong, K. H. (2015). *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. Anderson.
- Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. (1998b). *Major Issues In Juvenile Justice Information and Training*. Washington.
- Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Restorative Justice in Criminal Matters.
- Resmi Gazete, 20170805, M. 8 (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170805-4.html>).
- Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Soyaslan, D. (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin.
- Tokdemir, S. (2017). *Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak "Onarıcı Adalet" Mekanizması*. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.XXI, 75-114.
- Toroslu, M., & Feyzioğlu, M. (2013). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Savaş.
- Toroslu, N. (1970). *Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Toroslu, N. (2011). *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku*. Ankara.
- Tuhan Boz, R. (2021). Fail Mağdur Uzlaştırmasında Ayırt Etme Gücüne Sahip Çocuğun Katılım Hakkı ve Kanuni Temsili. *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), 734-802.
- UNCRC, General Comment 10 (Children's Rights in Juvenile Justice 4 25, 2007).
- UNCRC. (2013, 29 05). General Comment No. 14: on the Right of the Child to Have his or her Best Interests Taken as a Primary Consideration (art. 3, para. 1).
- UNHCR. (2018). Guidelines on the Assessing and Determining the Best Interests of the Child.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2006). *Handbook on Restorative Justice Programmes*. New York: United Nations Publications.
- Wemmers, J.-A. M. (1996). *Victims in the Criminal Justice System*. Amsterdam: Kugler Publications.
- Yücel, Ö. (2013). Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi. *Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 117-137.
- Yargıtay 13. Ceza Dairesi. (2016). T. 03.03.2016 tarih 2015/2031 E., K. 2016/3593. (Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>)
- Yargıtay 17. Ceza Dairesi, T. 27.11.2017, 2017/14611, E. 2017/5072 (Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T. 22.10.2019, 2019/619, 2018/278 E (Çevirimiçi, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>).